

HELMI REIMAN-NEGGO KUI ETNOGRAAF

Piret Õunapuu

Eesti Rahva Muuseumi kujundamisel on olnud suur osa paljudel Eesti kultuurile olulistel isikutel. Helmi Neggo (kuni 1916 Reiman) oli üks huvitavamaid haritud naisi 20. sajandi teisel aastakümnel. Ka temal on koht ERMi ajaloos, kuid veelgi olulisem on tema osa esimese haritud etnograafina ja rahvakunsti uurijana. Tänamatult vähe on tänasel päeval teada nii tema elust kui ka töödest. Isegi *Eesti Entsüklopeedia* ei ole pidanud vajalikuks Helmi Neggo meeles pidada.¹

Artiklis püüan anda eelkõige ülevaadet Helmi Neggo kujunemisest etnograafiks, tema sidemetest Eesti Rahva Muuseumiga ja käsitleda tema erialaseid töid. Kõrvale on jäänud tema tegevus laiahaardelise kultuurikriitiku ja ajakirjanikuna. Sellel suunal kirjutades kasutas ta Tõramaa varjunime, mis võetud küla nime järgi, kust Reimanid ammusest aegadest pärit olid.

Materjali artikli jaoks olen kogunud lisaks Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Kirjandusmuuseumi arhiividele ka Helsingi ülikooli arhiivist, Museovirasto kogudest ja Soome Kirjanduse Seltsi kirjandusarhiivist. Kahjuks peab tõdema, et Helmi Reiman-Neggo on elanud oma elu selliselt, et tema tegemistest on väga vähe arhiivides säilinud. Samuti oli üsna vähe leida tema kohta fotomaterjali. Siinkohal tahan tänada ka Helmi Neggo sugulasi Malle Parist ja Juula Virroja, kes on püüdnud mind igati aidata.

---

¹ Senini on ilmunud vaid Peet Pariku väikese tiraažiga raamatuke *Helmi Neggo* (1996), mis püüab anda ülevaate Helmi Neggo elu olulisematest etappidest ja kuhu on lisatud mõned Helmi Neggo kirjatööd ning bibliograafia. Hoolimata ebatäpsustest on tegu tänuväärse tööga. Kuigi raamatukest ei olnud võimalik kusagilt osta ja seda levitas kultuuriasutustele vaid autor, on raamatu kiituseks ilmunud *Postimehes* retsensioon, mis Helmi Neggo isikut tutvustas ka sajandilõpu inimestele (Murutar 1996).

Kodu ja õpingud

Helmi sündis 16. novembril 1892. aastal esimese lapsena Kolga-Jaani pastori Villem Reimani peres.² Nii nagu hiljem on Helmi kohta kirjutatud Eva Pedriks (Eeva Niinivaara), „oli tal õnn sündida kindlavaatelises Eesti haritlasperekonnas“ (1920). Tema isa oli üks aktiivsemaid ja ärksamaid mehi, kelle püüdluseks sai eestlaste tõus kultuurrahva tasemele. Villem Reimani aktiivsel osavõtul sai teoks enamik meie ajaloo ja kultuurile olulisi ettevõtmisi 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul alates Eesti Üliõpilaste Seltsi loomisest ja lõpetades *Eesti Kultura* väljaandmisega. Hoolimata sellest, et Villem Reimani abikaasa oli sakslanna, kõneldi peres vaid eesti keelt. Villem Reiman pärines väga usklikust hernhuutlikust kodust ning tõsine ja usklik vaim valitses ka tema peres. Helmi on hiljem, peale oma isa surma, kirjutanud mälestused või õigemini essee mõistmaks ja seletamaks oma isa loomust: „Mis võib metsa müstika rääkida inimesele, kes raamatuga metsa läheb? Poisike Villem käis karjas „ninapidi raamatus“, nagu ta ise jutustas, ja metsa kaootiline unenägu jättis teda puutumata. Ta mõtlemine jäi selgeks ja kaineks. Kunagi pole ta tonta näinud, ei maailmas ei ka iseeneses. Kuid siiski ehk on ta alateadvuses siiski metsaelu jälgi vajutanud. Tegelikult elu inimene polnud Villem Reiman iialgi. Elutarkust ta iial ei õppinud. Iial ei saanud ta elu materiaalse poolega toime ja oli alati suures rahapuuduses. Mõnikord oli otsekui oleks vari tema ja tõeliku ilma vahel, mis teda takistas asju nendes õiges olemises nägemast. Kas oli see metsa vari?“ (Tõramaa 1919d). Sellisena nägi tütar oma isa, kes kindlasti oli tema suur suunaja ja kellelt ta päris nii süsteemse teadusliku mõtlemise kui kehva tervise.

1901. aasta sügisel saatis V. Reiman oma kaheksa-aastase tütre Helmi Helsingisse kooli (Palm 1937: 85). Teadlik Soome-orientatsioon on läbi elu olnud üks Villem Reimani vaateid. Ta leidis, et soomlased olid tõusnud Euroopa kultuurrahvaste sekka, kuna eestlased olid alles lapsekingades. See oli konkreetne avaldus Reimani

---

² P. Pariku raamatus ja *Eesti biograafilises leksikonis* esinev sünnikuupäev 17. november on ilmselt ekslik, sest valdav osa allikaid annab selleks päevaks 16. novembri, sealjuures ka A. Palmi raamat *Villem Reiman* (1937: 84), kus on viidatud kirikuraamatule.

rahvuluse ja hõimumeelsuse ning saksa- ja venevaenulikkuse kohta (Palm 1937: 49). Oskar Kallasele on ta selle kohta kirjutanud, et „Vaimu, mis meie S(aksa)ja V(ene) koolides valitsemas, tahaksime lapsest eemal hoida, kus süda alles nõrk ja vastuvõtlik on“ (Palm 1937: 85).

Helmi Reimani elust Soomes on vähe teada. Helmi Soome õppima minekul võisid Villem Reimani abistada P. Pariku järgi (1996: 2) ka Oskar Kallas ning Jaan Tõnisson. Ilmselt tõmbab Parik siin paralleele Hella Murrikuga, kes läks Helsingi ülikooli, Oskar Kallase soovituskiri kaasas (Wuolijoki 1996). Helmi elas ilmselt Yrjö Yrjö-Koskineni peres Helsingis Annan katu 2, vähemalt sellel aadressil saatsid vanemad talle teateid (Villem Reimani kiri Helmi Reimanile).

Y. Yrjö-Koskinen (1854–1917) oli Soome juhtiv haridus- ja koolitegelane, poliitilistelt vaadetelt konservatiivne rahvuslane, Eduskunna liige aastatel 1907–1910. Tema tegevus oli tihedalt seotud nii kooli- kui usuelu korraldamisega ning kindlasti teadis teda hästi ka soomemeele Villem Reiman. Helmi kooliõpingutest pole palju teada, ilmselt kulgesid need päris hästi. 1909. aastal koju kirjutades andis ta ülevaate õpingutest: enamik ainetest läheb kenasti, eriti huvitav on prantsuse keel ja muret teeb matemaatika (Helmi Reimani kiri Villem Reimanile 1909). Armastus prantsuse keele vastu jäi Helmile kogu eluks ja paljudes oma kirjutistes kasutas ta prantsuskeelseid väljendeid.

Helmi Reimani haridustee Soomes on lühidalt kokku võtnud etnograaf Eerik Laid. Kui tolleaegselt Eesti Rahva Muuseumi direktorilt Leinbockilt küsiti andmeid Helmi Neggo kohta *Eesti Biograafi-*

Foto 1. Helmi Reiman üliõpilasena Helsingis. Foto Museovirasto ajaloo-osakonna fotoarhiivist.

lise Leksikoni jaoks, palus Leinbock seda uurida Helsingis viibival Eerik Laidil. Laid kirjutas, et Helmi Reiman lõpetas 13. mail 1911 Helsingi Soome Tütarlastekooli täienduskursuse ja samast päevast kuulus ta Helsingi ülikooli filosoofiateaduskonna ajaloo-keeleteaduse osakonda. Ülikooli ajal kuulus ta Lõuna-Soome korporatsiooni. Ülikooli lõpetas ta 4. veebruaril 1916 filosoofiakandidaadina ja tema põhiõppeained olid soome-ugri rahvateadus ning Soome ja põhjamaade ajalugu laudaturi tasemel ja kunstiajalugu ja maateadus approbaturi tasemel. Tema kokkuvõtlik hinne oli 11+ (ülikooli lõpetamiseks oli vajalik vähemalt 9) (E. Laidi kiri F. Leinbockile 1927). Tuntumatest õppejõududest võib mainida soome-ugri etnograafia professorit Uno Taavi Sireliust ja soome ning võrdleva rahvaluule professorit Kaarle Leopold Krohni.

Helmi Reimani mõlemad laudaturitööd olid tõsised uurimused ning toleaege Eesti teaduse kontekstis põhjanevad. Laudaturitöö Soome ja Põhjamaade ajaloos oli „Johann Reinhold Patkul“, mis 1920. aastal ilmus raamatuna kirjastuse Varrak väljaandel. Töö koostamise põhimõtete kohta kirjutab Helmi raamatu eessõnas: „Ostarbeks oli koguda võimalikult kõik teated, mis ise maade kirjanduses on olemas Johann Reinhold Patkuli kohta; ühendada katsuda neis leiduvaid suuri vastuolusid ja teda kui ühtlast iseloomukuju võimalikult objektiivses valgustuses paista lasta. Arhiiv-uurimised jäid täiesti väljaspoole töö piiridest, küll on aga katsutud jõudumööda süveneda Patkuli enese ja tema kaasaeglaste sõnaohtratesse kirjutustesse“ (Neggo 1920: 5). Neli aastat hiljem selle töö raamatuna väljaandmist õigustab ta: „Näib ehk olevat enesekriitikata tegu, niisugust vähenõudlikku ja põhjalt võttes ebaalgupärast teost avalikkusesse saata. Et seda pikkade kahtluste järele siiski on tehtud, selleks andis põhjust eestikeelse teadusliku, eriti ajalooteadusliku kirjanduse pea täielik puudumine, kus ka kõige alandlikum ausameelselt tehtud töö omajagu tähtsust omandab ja kaduma ei tohi minna.“ (Neggo 1920: 5).

Rahvateaduse laudaturitööks oli aga „Eestlaste matusekombed“, mis ilmus juba 1915. aastal samuti eestikeelsena Villem Reimani koostatud *Eesti Kulturas*. See uurimus, mis on rohkem Helmi Reimani erialaga seotud, leiab käsitlemist allpool.

Foto 2. Villem ja Paula Reimani lapsed: (vasakult) Aino (snd 1899), Ilmari (1897), Helmi (1892), Linda (1898) ja Hella (1902). Pildilt puudub Mai (1907).

Muuseumitöö

Eesti Rahva Muuseumi liikmeks astus Helmi Reiman 1913. aastal (Liikmete nimekiri, kes vastu võetud 1909–1924). See oli loomulik jätk oma huvidele ja kiindumustele kodumaal rakendust leida. Selja taga oli juba üks suvi ERMi kohaliku korjajana Kolga-Jaanis. Kodu kaudu oli ta muuseumi sihtidega tuttav kindlasti varemgi, sest oli ju isa Villem Reiman üks muuseumi asutajatest 1909. aastal ning samuti muuseumi tegevliige selle loomisest kuni oma surmani (Protokollid I: 1; Õunapuu 2003: 41). Tema sulest oli ilmunud ka kohe pärast Eesti Rahva Muuseumi asutamist läbi kahe *Postimehe* esilehe pikk ja põhjalik artikkel, milles ta tutvustas rahvale muuseumi sihte ja töövorme ning esitas üleskutse nii muuseumi liikmeks astuda kui ka tulevasest kogumistööst osa võtta (Reiman 1909).

Eesti Rahva Muuseumi töö esemete kogumisel oli aasta-aastalt hoogustunud. Muuseum püüdis korjajateks saada eelkõige üliõpilasi ja kunstiõpilasi, kel suvel vaba aega (Leinbock 1934: 25). 1912. aastaks oli muuseumi majandusseis tublisti paranenud nii tänu muuseumilille kanarbiku müümisele kui ka ühiskondlike asutuste toetus-

summadele ning seetõttu saadeti sel aastal välja juba ligi 50 korjajat (*Eesti Rahva Museum 1912. 1913: 7*). Neile lisandusid kohapealsed korjajad. Sama aasta kevadel otsustati eesti soost kunstiõpilasi ka Riias ja Peterburist kogumistööle kutsuda. (Korjamise toimekonna protokollid: 12–13). Ilmselt kostus siis kutse ka Helsingis õppiva Helmini.

Esemete kogumist muuseumile Kolga-Jaani kihelkonnas alustas Helmi 1912. aasta suvel. Korjamispäevikus on selle aasta kohta vähe informatsiooni (TAp 81). Põhiliselt on üles loetletud paigad, kus koguja käinud, kommentaarid puuduvad. 1912. aasta suvel on ta kogunud kihelkonna lõuna- ja lääneosas.³

1912. aasta suvel käis Helmi Reiman talu-talult läbi nn Kirikuvallas Eesnurga ja Otiküla, Soosaare vallas Visuvere küla, Võisiku vallas Odiste küla, Viljandi kihelkonda kuuluvas, aga Kolga-Jaani kiriku alla käivas Võidu vallas Leie ja Oiu küla, osaliselt Võisiku vallas Kaavere küla ja umbes kolmandiku Oorgu küla taludest, liiks neile veel üksikud talud Soosaare vallas.

Rohkem teavet on samas päevikus järgmise, 1913. aasta suve kohta. Lisaks käidud kohtade loetelule on kommenteeritud nii muuseumile saadud kui ka saamata jäänud vanavara. Puudub aga paljude teiste korjajate päevikutele omane eluolu kajastav jutustav stiil. Välitööd kestsid kogu suve, sest päeviku esimene sissekanne on tehtud 9. juunil 1913 ja viimane 30. augustil (TAp 81). Sellel suvel käis Helmi Reiman uuesti läbi suure osa eelmise suve paikadest, uued kohad, kust esemeid on saadud, on Lätkalu küla ja kirikumõis ning veel mitmed talud.

Päevikust selgub, et juba tol ajal puutus Helmi Reiman oma kogumisretkedel kokku hilisematel aegadel nii tuntud probleemiga, et varasemad korjajad on huvitavamad asjad ära viinud. Näiteks olid dr Boltz ja dr Otto Võisiku valla Lätkalu külas nii arheoloogilisi kaevamisi korraldanud kui ka vanu asju ära viinud (TAp 81: 10–11). Samuti „on Cand. Põrk igalpool mitmet puhku korjanud“ (TAp 81: 13). Oli ju Aleksander Põrk, tol ajal küll juba Moskvas muuseumitöötaja, ise Võisiku vallast pärit.

³ Kolga-Jaani kirikumõis ise oli omal ajal üks suuremaid Eestis, 1666 hektarit. Suurem osa sellest asetses kümmekond kilomeetrit kirikust eemal ja oli Kirikuvalla nime all jaotatud rendikohtadeks. Neid rendikohti on olnud ligi 40. (Palm 1937: 68).

Arvatavasti oli Helmil pastori tütrena lihtsam esemeid muuseumile koguda. Tol ajal juhtus tihti, et kogujaid peeti küll harjuskiteks või lihtsalt sulideks ja nende ees löödi uks kinni. Helmi Reimani autoriteedist annab tunnistust seegi, et paljudes kohtades ei ole igasuguseid vanu asju kohe üles leitud, aga on lubatud neid otsida ja hiljem järele tuua. Enamik välitöödel käinud muuseumitöötajatest võib oma kogemustest kinnitada, et sinnapaika sellised lubadused tavaliselt jäänud ongi. Võrreldes päevikut ja korjamisraamatut, selgub, et paljud sellised Helmile antud lubadused on täidetud. Samuti on inimesed talle lubanud vanade asjade eeskujul muuseumi jaoks uusi teha. Näiteks lubas Soosaare valla Iiriku talu peremees vanaaegse karjapoisi pasuna valmistada (TAp 81: 7). Kas see ka teoks sai, pole teada, igatahes mitte selle suve jooksul. Kirikuvalla Soosaare valla Visuvere küla Pusu talus lubas tütar Maali Käosaar aga Eesti Rahva Muuseumile Venemaalt mordva rahvariideid muretseda (TAp 81: 4). Ka selle lubaduse täitmise kohta puuduvad täpsemad andmed. Kas sellist indu näidati üles vaid võõrsilt tulnud pastoritüt-re pärast või olid siin mängus ka aated ERMi toetada või hoopis inimlik soov natuke raha saada – kes seda enam tagantjärele teab.

Päevikus leidub veidi ka huvitavat etnograafilist teatmematerjali. Näiteks Soosaare valla Iiriku talu peremees „olla rootslane, kelle esi-isa 4 vennaga pääle Põhja sõda siia tulnud, katuseõlgedest vaadanud, kus maa rammus, kuhu tasub jääda. Üks vend jäänud Purtsi, teine Iirikule, teised rännanud edasi“ (TAp 81: 7) või „Vainu saun Soosaares, kus Vainu tädil pea kõik vanaaegse ülikonna osad leidsin, kuid midagi ära anda ei tahtnud. On suur meister igate pidi: kannutegija, vöökuduja, ämmaemand, lauluoskaja ja pulmajüri, kes oma väikese viinalassi ja isetehtud mänguviuliga ühesgi pulmas ei puudu. Tegin pilti ja lähen veel uueste õnne katsuma. Ka oli sääl männijuurtest puusohva, millest pildi tegin“ (TAp 81: 8–9).

Üheks Helmi Reimani kogumispäeviku väärtuseks pean ka seda, et lisaks etnograafilisele materjalile on ta eraldi välja toonud sellised paigad, kus on ilmselt vanad asulakohad ja kust on rahva teadete järgi palju *kiviaegseid* asju põldude kündmisel välja tulnud. Näiteks „Neli viimast talu ühes Karussaare veskiga on Elbi-Saare pääl, kõrge rünk põlise asustusega, maast on rahasi ja poolik kivikirves välja

tulnud“ (TAp 81: 6) või „Kõik need talud on Siimusaarel, mil palju kiviaja asju alatasa põldudest välja tuleb“ (TAp 81: 12).

Helmi Reimani esimene korjamisraamat kannab numbrit 93 ja on välja antud 1912. aastal ning tagasi toodud 1913. aasta septembris. 1912. aastal kogutud esemed on ta ilmselt vahepeal muuseumile üle andnud, sest Gustav Matto kokku pandud ainelise vanavara korjamise toimkonna tegevuse aruandes seisab: „Üliõpilane Helmi Reiman korjas Kolga-Jaanis. Suurem osa kihelkonnast läbi käidud ja asju umbes paarsada nummert. Rahvas on väga lahke, asjade eest nõutakse aga ikkagi hinda. Vanemaid asju pole enam saada, sest et varemalt siin erakorjaja (A. Põrk) on käinud. Ka siin loodab korjaja tuleval suvel tööga lõpule jõuda” (*Eesti Rahva Muuseum 1912*. 1913: 27).

Kokku on kahe aasta jooksul korjamisraamatusse kantud 288 eset. Tegelikult ei vastanud see aga esemete arvule, sest kohati on ühe järjekorranumbri all mitu eset, näiteks „viis vana raha“. Esemete numeratsioon jätkub läbi kahe aasta, esimesed 198 eset jäävad 1912. aastasse, ülejäänud 1913. aastasse. Sugugi mitte kõiki kogutud esemeid ei ole hiljem muuseumis arvele võetud. Osa kogutud esemetest on raamatud ja need on võetud arvele raamatukogus, osa raamatuid aga antud ka Eesti Kirjanduse Seltsile. Muuseumi esemekogusse laekus selle kahe aastaga Helmi Reimani kaudu 1912. aastal 163 eset ja 1913. aastal 66 eset (№ 93).

Kogumisraha on Helmi Reiman saanud kahe aasta jaoks ilmselt 50 rubla, sest raamat lõpeb arveldusega: „kulunud 30.52 + 40 kop. kastide eest = 30 rbl.92 kop. väljaläinud. Tagasi toodud 19 rbl. 8 kop.“ (№ 93). Hõbeesemete puhul oli Eesti Rahva Muuseumi talle arvatavasti hinna ette määratud, sest päevikusse on eraldi lehele kirjutatud: „Hõbeda hind – 50 kop loodi päält“ (TAp 81).

Võrreldes päevikuga, sisaldab korjamisraamat palju enam informatsiooni. Siin leidub eelkõige kirjeldusi rahvarõivaste kandmisest, samuti teavet erinevate esemete kasutusviiside ja nendega seotud kombestiku kohta.

Eriti põhjalikud on rahvarõivaste kandmise kirjeldused, mis ka otseselt kajastuvad 1914. aastal ilmunud artiklis Kolga-Jaani naiste rõivastuse kohta. Näiteks Võisiku vallast Odiste külast Toru talust Lovisa Kukelt saadud üle 50 aasta vana kampsuni kohta (ERM 13988) on kirjas: „Teised kampsunid on veel suurema väljalõikega olnud, nii et suur sõlg, rahad ja helmed ilusti väljapaistnud. Särgi

pilutud krae oli üle kampsuni tõmmatud. Kampsun, üle 50 aasta vana.” Samast külast Sirtsu talust Liina Reiali käest saadud nudimütsi kohta (ERM 13987) on kirjutatud: „Pääle roositud tanude kadumist (umb. 50 aasta eest) on naised „nudimütsisi“ kannud – lahtiste juukste pealrätikuga või ilma selletagi mõnikord.” Üldse on Helmile huvi pakkunud rahvarõivaste juures eelkõige peakatted. Nende kohta on ka kõige rohkem kirjeldusi. Huvitav on kirjeldus ratastanu (ERM 14110) juurde: „Tanu kanti kas ilma millegita lahtiste juuste pääl (vist kõige vanem viis), või seoti tanu ümber „saba“ mitmesuguseid siidipaelu ja suur kirju siidirätik ümber kogu muu tanu, otsad sõlmiti ees suurteks kõrvadeks.” Korjamisraamatus on kirjas, et Helmi on seda tanu pildistanud. Ilmselt need pildid illustreerivad tema artiklit (Reiman 1914: 23). Lisaks esemekirjeldustele on kombestiku kirjeldusi – Odiste külast sai Helmi Reiman muuseumile kingituseks pruudilinuka ja pruudipärja (ERM 13965): „Linuki pael käis lõua alla, roogitud osa päälael, nii et ainult nägu väljapaistis. Linuki pääl oli pärg, tipud vastu otsa. Peigmehe kodu viies oli pruudil pääle selle veel „sõba“ näo ees (linune või must – ei ole enam leida). Komme on juba pääle 70 aasta täieste kadunud.“ Soosaare küla Krassi talust kingituseks saadud üle 100 aasta vanuse vöö kohta on kirjas: „Oli peiupoistel vööl, „pihtvöö“, kui need pruuti ära tooma läksid. Vöö küljes rippus mõök, millega peiupoisid pruuti mehekodu viies ristid ukse ette lõivad. Niisama sõitsivad nad ümber pulmarongi ja lõivad tagasi maja juurde jõudes mõegaga vastu katuse räästast. Isamees tõstis mõega otsaga sõba pruudi näo eest ära.”

Kohapeal saadud andmetele lisab Helmi Reiman korjamisraamatus juurde ka omapoolseid teadmisi ja võrdlusi: „Sarnaseid säärepaelu, millega sukad altpoolt põlve üle pükste köideti, tuntakse ainult Võrtsjärve ääres Oiu külas – mujal Kolgas mitte. Ka muidu on sääl keel kui ka rahvariided teistsugune kui muus kihelkonnas, Viljandi ja Tarvastu mõjul.“ Sellised üle 50 aasta vanad säärepaelad (ERM 14036) kogus ta Oiu koolimajast.

Odiste küla Reinu talust 30 kopika eest vähemalt 80 aastat vana hõbesõrmust (ERM 13958) ostes on ta kirja pannud: „Sarnaseid sõrmuseid on ka Kolga omad sepad teinud (näit. elanud Vöisiku Lätkalu Siimusaarel sepp, kes roosilisi sõrmuseid tagunud). Siledad sõrmused on kõik maaseppade tehtud – Vanadest reesidest „Roosilised“ sõrmused on kõige vanemad, siis tulivad siledad.” Samast kü-

last Turgi talust varsarauda (ERM 13974) saades kuulis ta aga, et „vanarahva juttu järele sõidetud vanaste jõuluhommikul varsaga kirikusse“.

Siin toodud pikemad legendid on ainult üks väike osa korjamisraamatus olevast etnograafilisest teatmematerjalist.

Nii päevikus kui ka korjamisraamatus on märkusi selle kohta, et Helmi on esemeid pildistanud või joonistanud. Kahjuks ei ole aga neid fotosid ja jooniseid õnnestunud leida ei Eesti Rahva Muuseumist ega mujalt. Oletada võib, et nendega on illustreeritud tema artikkel Kolga-Jaani naiste rahvariietest (Reiman 1914). Hiljem on osa fotodest ilmunud Ilmari Mannineni raamatus *Eesti rahvariiete ajalugu* (1927).

1914. aastal on Eesti Rahva Muuseumis välja antud uus korjamisraamat Helmi Reimani nimele, korjamise kohaks on endiselt märgitud Kolga-Jaani (№ 93^a). Oli ju Helmi ametlikult ERMi kohalik korjaja. Ilmselt ei ole aga sellel suvel tegu enam süstemaatilise kogumistööga. Raamatusse on kokku kantud vaid 15 numbrit (esemeid on rohkem, ühe numbrit all kohati mitu) ja sedagi kahe aasta jooksul. Mingil põhjusel on ka need esemed peale ühe peegli esemekogus ja ühe päevapildi fotokogus muuseumis arvele võtmata. Esemed – tanud ja muudki rahvarõiva osad – tunduvad aga igati väärivad. Korjamisraamatust võib välja lugeda, et 1914. aastal kogutud esemed on pärit erinevatest taludest, 1915. aastal aga põhiliselt Kolga-Jaani kiriku vaestemajast Anu Moksi käest. Seda seika on Helmi Reiman hiljem ka oma artiklis meenutanud: „... juhtusin ükskord nii õnnelikul tunnil vaestemajasse, kus üürnikest vanamutid mitte isekeskis ei riiehnud, ja siis sain mitu korda läbi sõelutult seletust kõige muistse moodu saladuste kohta” (Tõramaa 1919b).

Püüdes analüüsida nende väheste muuseumis säilinud materjalide põhjal Helmi Reimani välitöid, peab tunnistama, et tegemist oli väga tõsise tulemusega ja kindlasti mitte ainult ERMi tarvis kogutud esemete tõttu. Eelkõige on tunnustust väärt tulemus tema enda jaoks. Kaks suve tihedalt oma kodukihelkonnas inimestega suheldes oli võimalus saada lokaalseid teadmisi ja need on hiljem noore inimese kohta hämmastava professionaalsusega viidud laiemasse teadusliku konteksti. Kui otseseks tulemuseks võib lugeda juba 1914. aastal ilmunud artiklit „Naisten puvut Kolga-Jaanin pitäjässä Wiljandin maakunnassa Liivinmaalla“, siis tegelikult kasutab Helmi Reiman

seda materjali pea kõigis oma hilisemates töödes, mis puudutavad rahvakunsti. „Vanavara poolest võib nii vähe isekeskist mõjuavaldamist lähestikku elavate kogukondade vahel tõeks teha, et ainult imestada võib. Isegi naabrikülad läksid rahvariide poolest teineteisest lahku, ja kirikumäel võis naiste kodukohta nende tanude järele varsti ära tunda. Näituseks minu kodukihelkonnas, Kolga-Jaanis, käisid Oiu naised päratutes valgetes *ratastanudes*. Kõrval, Otikülas, kanti toreda kumerusega *kukelaulusule* moodu tanusid. Naabrid Oorgu pool leppisid palju alandlikuma, pilutipulise tanuga ja Parika külas olid juba Karula tülltipulised *lätstanud* moodus. Ja siiski saab maanteed mööda Oiult Parika küalani 22 versta, soode üle jalgradadel aga veel hulga vähem.“ (Neggo 1918: 12). Isegi Helmi Reimani matusekombeid käsitlevas artiklis (1915) leiab viiteid välitöödel kuulnud teadetele. Näiteks on korjamisraamatus teade Võisiku valla Toru talu maadelt kunagi leitud istuvas asendis maetud surnu kohta (№ 93).

Eesti Rahva Muuseumi seisukohalt on valdav osa Helmi Reimani kogutud esemetest etnograafiliselt äärmiselt huvitavad. Tühja-tähja pole ta kogunud.⁴

Kui Eesti Rahva Muuseum plaanis 1919. aastal uuesti laiaulatuslikumat kogumist, kirjutas Helmi Neggo *Postimehes* pikema artikli, kus ta andis noortele suuniseid esemete kogumiseks. Ta pidas eriti oluliseks koguda lisaks esemetele põhjalikku teatmematerjali, mis eseme elavaks teeks. Muuseumi kogemus oli näidanud, et tihti pelgavad noored küsimusi esitada, sest kardavad ennast lollina näidata. „Sellega tehakse aga suurt kahju tööle, mille otstarbeks mitte pole paarsada vana süstipooli ja puulusikat rahvale naeruks kokku ajada, vaid meie muinsuse materjaalse külje selgitamine ja selle läbi ka meie muinsuse vaimlise olemise pildistamine.“ (Tõramaa 1919b). Samas õpetab ta, kuidas oleks õige enne võõraste juurde minekut harjutada: „Võtke paber ja pliiats kaasa ja minge külla mõne tuttava vanainimese juure, mõne jutuka tädi ehk onu, või heatujulise saunaeide ehk valla vaese juure, ja hakake niisama jutujatkuks vanadest

---

⁴ Kogutud esemete hulgas on näiteks 35 nimetust vanu ehteid, kaks komplekti pruudilinuka ja pruudipärjaga, erinevat liiki naiste peakatteid ja teisi rahvarõivaid. Puuesemetest on kogutud eelkõige õlle- ja kaljakanne, mis pakkusid Helmile ilmselt just rahvakunsti seisukohalt huvi.

aegadest kõnelema ja küsima, kuulake tähelepanelikult, seejuures salaja mälu kindlustamiseks märkusi kirjutades – aga ettevaatlikult, sest vanad naised lähevad kohe umbusklikuks ja kardavad kirjalikku protokolleerimist nagu kurja ennast. Kodus kirjutage otsekohe pike-malt, võimalikult jutustaja enese sõnu tarvitades, kõik üles... Käige mitmel pool, sest üheainsama inimese mälu võib tihti petta, ja kirjutage kõik üles, mis kuulete, nii saab Museum tarvitada „inimlikka dokumenta“ ja teie ise niisugust lõbu maitsta, mida kinematograafki ei paku... Museum pole kellegi kroonu kantselei, kuhu ainult pühalik toon kõlbab; kirjutage otsekui oma sõbrale, soolake oma naljaga kirjeldusi nii palju kui soovite aga ärge ial valetage ja asju huvitavaks teha katsuge kui nad jutustaja suust tulid.“ (Tõramaa 1919c).

Samas pajatab Helmi Neggo oma mälestustest Kolga-Jaani korjamisreisidest: „Korjaja enese pärast on soovitatav, et ta mitte liig palju ühekorraga kuulda ei saa, aegapidi õppimine on palju kasulikum. Mäletan, kuidas ma kui tuliuus, täiesti rumal korjaja ühte talusse sattusin, kus vana kiriku vöörmündrist peremees, tark ja arusaaja inimene, mulle kohe ladusa jutustusega muistse meesteriide kohta vastu tuli. Asi oli mulle nii uus, jutustus oli nii sorav, et kui tuul mul ühest kõrvast sisse, teisest välja läks. Vilumata nagu olin, ei osanud sulge ja paberitki mälu toeks appi võtta – ja veel tänapäev ei tea ma palju midagi Kolga meesteriitest, sest hiljem ei saanud ma ühegi teisega kokku, kes neist jutustada oleks osanud.“ (Tõramaa 1919b). 1919. aastat peab Helmi Neggo üldse viimaseks võimaluseks veel midagi asjalikku Eestimaal koguda. Sama juttu oli räägitud juba ka 1914. aasta suurokogumise ajal ja seda räägiti veel 60 aastat hiljem, 1980. aastate lõpus. Võrreldes 1919. aastal koguma minekut 1914. aastaga, loodeti muidugi suurematele rahalistele võimalustele, mis aga ei teostunud. „,,Maksku mis maksab!“ See peaks olema oodatava suure korjanduse teise poole juhtsõna. Museumis leiduvad asjad kannavad liig selgesti sandikopika pitsatit. Nad on antud, et tüütust korjajast lahti saada, nad pole mitte mineviku kuningakink tulevikule. Sest mitte millegi eest saab mitte midagi. Meie rahvas ei armasta mitte kinkida. Kui kuuldakse, et Museumi korjajad santima tulevad, peidetakse kõik vanaema sõlesära ja tanusiid kaugemasse kappi – ja tuuakse välja, kui kuuldakse, et rikas Ungari herra on tulnud ilusaid asju ostma. Nüüd hakkame meie ise viimati ometi ka Ungari herrat

mängima ja ilusaid asju oma Museumile ostma. – Kui kell on kaks-teist ära lõõnud.“ (Tõramaa 1919b). Siin kõneleb ilmselt tema enda kogemus välitöödel. Kahjuks ei saavutanud aga Eesti Rahva Muuseumi kogumistöö enam kunagi sellist mastaapsust nagu 1913. ja 1914. aastal.

Välitöödele ERMi kohaliku korjajana järgnesid juba tihedamad kokkupuuted muuseumi tegemistega. Muuseumi juhatas ju isa hea sõber Oskar Kallas. Nagu selgub Helmi Reimani kirjast Oskar Kallasele 1914. aasta maikuust, on ta Helsingis ajanud mitmeid ERMi puudutavaid asju (Helmi Reimani kiri Oskar Kallasele 29. V 1914). Eesti Rahva Muuseumi juhatuse protokolliraamatus märgitakse Helmi Reimani esimest korda 1. augustil 1914. aastal seoses sellega, et ta pidi koostama Villem Ernitsa asemel vanade ehituste kohta juhatuskirja (Protokollid II: 175–176). Mis sellest tööst sai, pole teada. Tegemist võib olla hoopis kunstiajaloolase dr R. von Stryki ettevõtmisega, kes päevapiltnikuga kõik Tartu vanemad ja huvitavamad ehitused läbi käis ja kokkuvõtteks muuseumile 450 fotot üle andis (*Eesti Rahva Museum 1914*. 1915: 8).

Esimest korda osaleb Helmi Reiman juhatuse koosolekul, küll külalisena, 19. mail 1915 (Protokollid II: 231). Otsustati, et „prl. Reiman võetakse suveks muuseumisse tööle asju katalogiseerima. Leping jääks umbes pooleteiseks kuuks, töö palgaks lubati muuseumi poolt 25 kop. tunnis“ (Protokollid II: 234). Nüüd avanes Helmil võimalus laiemalt tutvuda eesti vanavaraga. Olid ju kogud selleks ajaks tänu paari viimase suve suurkorjamistele kasvanud erakordselt kiiresti. Kindlasti andis see töö head võrdlusmaterjali juba varasemast tuntud etnograafilistele esemetele ning tugeva aluse hilisemaks teadustööks. Samast aastast saab Helmi Reimani ka ERMi juhatuse liige.

Eesti Rahva Muuseumile oli teada, Helmi Reiman lõpetab 1916. aastal Helsingi ülikooli, ning varakult taheti tagada, et hea erialase hariduse saanud ja ennast juba andeka teadlasena näidanud noor asuks muuseumisse tööle. Helmi Reimani kui uue palgalise jõu ametisse kutsumist arutati juhatuse koosolekul juba 23. jaanuaril 1916 (Protokollid II: 279). Veebruarikuus suurel aruande-valimiskoosolekul valiti ta nii korjamis- kui ka kõnetoimkonda (Protokollid II: 294–

295). Otseselt tööle võeti ta juhatuse koosolekul otsusega 19. märtsil 1916⁵ (Protokollid II: 303).

Hoolimata sellest või just tänu sellele, et Helmi arenemine oli toimunud eelkõige Soomes, kus olid tunduvalt suuremad võimalused saada ülikoolis laiapõhjalisemat kultuurialast haridust, oli temast kasvanud suur oma rahva ja selle kultuuri patrioot. Villem Reimani risk tütar Helsingisse kooli saata oli ennast õigustanud.

Enne Helmi Reimani Eesti Rahva Muuseumisse tööle asumist oli Helsingis uues ja uhkes Armas Lindgreni ja Eliel Saarineni projekteeritud Soome Rahvusmuuseumis avatud püsiekspositsioon. Oma muljetest ja mõtetest sellega seoses pajatas Helmi Reiman ka *Postimehes*: „Olin just sel ajal Helsingis ja muidugi ruttasin ka mina seda Soome uhkust ja ilu nägema. Pean tunnistama, et ma pimestatud olin – majast. Raske kunstlikult taotud vaskuks juhtis kunsti pühakotta, kus ei raha ega ruumi poolest kokku polnud hoitud, et aga midagi ilusat luua, mis Soome kiitust kaugele üle Euroopa jõuaks kanda... Mis ma Tartus näinud? Paaris toakeses, mis linnavalitsus ühest kasarmust Museumile tarvitada annud, on osa asjadest vana-desse laenatud kappidesse vaatamiseks välja laotatud. Tagatoas on sajad kannud teineteise peal kuhjas. Suurte, asjadega pingul täis olevate kastide vahel liiguvad üksikud, väikesepalgalised Museumi ametnikud, kes asjadesse niigi palju korda püüavad luua, et nad neid sisse kirjutavad ja ära nummerdavad – töö, mis isegi juba aastaid nõuab! - - Meie kirikannud, meie vaibad ja vööd! Korraga olid nad mul nii elavalt meeles! Ma nägin otse kui oma ees vaipade metsavärvide mahedat ja siiski nii säravat kokkukõla, nägin neid tuhandeid kannusid, igapähele omad kirjad küljes, mis tühjemad loomisetujust tunnistavad, nägin meie rahvariiete vikerkaarehiilgust ja käisekirjade mahlakat lilleilu. – Ma äigasin üle silmade: Mis see oli? Kuis paistis mulle korraga Soome suurepäraline Rahvusmuuseum nii – kehv? Korraga märkasin ma, kui verevaesed need värvid sääl, nägin elutust ja kohmakust vormides, nägin halli lihtlabasust, lahja ja vae-

---

⁵ „Neiu Helmi Reiman, kes Helsingi Ülikooli hiljuti lõpetanud Museumi juurde ametisse võtta. Tingimused oleksid: 60 rbl. kuus palka, mille eest neiu Reiman umbes 5 tundi päevas Museumis töö on pääasjalikult etnografilise osakonna korraldamisel. Suve vaheaega lubatakse neiu Reimani enese soovil 2 kuud, mille eest ta palka ei saa.” (Protokollid II: 303).

valist ehtekunsti. Ja kui välk käis minust mõte läbi: Näe, siin on maja – aga meil on asjad!” (Reiman 1916).

Selliste mõtetega ja ilmselt suure missioonitundega tuli Helmi Eesti Rahva Muuseumisse püsivalt ametisse.

Sama aasta suvel abiellus Helmi Reiman sõjaväearst Gundemar Neggoga. Saaremaalt pärit G. Neggo võttis I maailmasõjast osa arstina, kuigi tal oli arstidiplom veel saamata. Perekonna pärimuse järgi läinud noor Gundemar sõtta surma otsima, sest tal olevat olnud väga kehv tervis. Sõja lõppedes aga naases ta mitte ainult elusana, vaid ka täiesti tervena (suulised andmed Juula Virrojal). Kindlasti oli Gundemar Neggo seotud ka Eesti Rahva Muuseumiga, sest muuseumi juhatuse protokollis on kirjas: „Üliõpilane G. Neggo volitatakse sõjaväljal ERMi jaoks asju koguma ja võimalikul korral ka ühte vaenlase kuulipildujat muretsema“ (Protokollid II : 236). Samuti oli ta ERMi liige 1915. aastast (Liikmete nimekiri, kes vastu võetud 1909–1924).

Foto 3. Helmi ja Gundemar Neggo pulmad 9. juulil 1916 Kolga-Jaanis.
Foto Villem Reimani mälestustoast Kolga-Jaanis.

Abielu sõlmiti 9. juulil 1916. aastal ning samal päeval tähistati Villem Reimani ja tema abikaasa hõbepulma ning ristiti Helmi väike õetütar (*Postimees* 13.7.1916, nr 156). Nagu selgub Oskar Kallase kirjast Helmile, tuli see sündmus pruudile veidi ootamatult: „Teie lubasite küll 1) et Te Museumi pärast ülepää abielusse ei astu 2) et kui Te astute, siis mehel Teie + Museumi kohta vähemat ütlemist ei ole. 3) kui mees ehk muud põhjused Teile ära keelavad Museumis olemast, siis jne. – ei mäleta hästi, mis ise siis lubasite, vist lahutamist. Aga kuna see terve abielu asi – vähemalt Teie kirja järel otsustades Teile kaunis ootamata on tulnud ja enam Teie isa meelevalda tegu tema hõbepulma päeval näib olnud olevat („muud kui võttis ja laulatas“), – siis ei saa M. juridiliselt midagi tetta ja peab juba sellega rahul olema kui esialgne depositum iganemise kaudu enam ja enam M-i täisomanduseks muutub“ (Oskar Kallase kiri Helmi Reimanile 1916).

Pärast puhkust jätkus töö Eesti Rahva Muuseumis ja lisaks esemete kataloogimisele tegeles Helmi Neggo ka ERMi väljapaneku organiseerimisega Tallinnas Eesti Näitusel, kus ERM oli oma asjadega esindatud. Lisaks vanadele esemetele eksponeeriti seal võrdluseks ka uuemaid naiste käsitöid, mis olid valmistatud vanade mustrite eeskujul. Osa nendest esemetest saadi hiljem tänu Helmi Neggole muuseumi kogude täienduseks (Protokollid II: 318).

Lühikese aja tulemusena, mil Helmi oli töötanud ERMi kogudega, võimaldasid ta loov mõistus ning Helsingi ülikoolis omandatud teadmised pidada loengu „Stiilist meie rahvakunstis“. Ettekanne peeti 27. novembril 1916 muuseumi ruumides. Kuulajaid oli kokku tulnud nii palju, kui ruumi üldse jätkus, üle saja ja vabatahtlikest annetustest sai Eesti Rahva Muuseum üle 20 rubla. Muuseumi juhatuse otsustas kõne eest maksta 10 rubla honorari ja kõne järgmisel aastal trükkis avaldada, ilmselt 1916. aasta aruande sees ning maksta eraldi honorari (Protokollid II: 337). Tegelikult ilmus see ettekanne muuseumi väljaandena alles 1918. aastal pealkirjaga *Eesti rahvakunstist*.

Teadustöö vallas jäigi Helmi Neggo otsese kureerimise alla rahvakunst. Ta organiseeris muuseumi esemete ja nende mustrite joonistamist. Joonistajaks oli Sale Pintmann, kes tegi muuseumiesemetest täpseid koopiaid. Tema jooniseid on kasutatud ka Helmi Neggo raamatu *Eesti rahvakunstist* (1918) illustratsioonidena. Kahjuks ei

ole need joonised aga säilinud, vaid vajunud hoopis merepõhja. Nimele sattus 1919. aastal, kui Helmi oli teel koju pikemalt terviseparandamise reisilt Lõuna-Prantsusmaale, laev Hiiumaa lähedal miinile ja läks põhja. Helmi ise on sellest kirjutanud Oskar Kallasele: „Oma miiniõnnetuse puhul pean Teile väga piinliku tunnistuse tegema. Asjata teen omale etteheiteid, fakt jääb faktiks: Mul olid kõik prl. Pintmanni joonistused kaasas, ja need on kõik läinud. Olin nad Prantsusmaal trükivalmis seadnud, märkusi juurde kirjutanud jne. Nüüd on 2,5 aasta muuseumitöö vett vedama läinud. Lasen hr. Jõudul omale vormilise võlatähe teha selle summa kohta, mille Museum joonistamisetöö eest väljaandnud, kuid kuigi raha tagasimakstakse, jääb Museumi kavatsus siiski kinnimaksmata.“ Selle kirja servale on Oskar Kallase käega hoogne eitav otsus kirjutatud (Helmi Neggo kiri Oskar Kallasele 24. X 1919).

Rahvakunstilase uurimustöö tulemusena valmis ka käsikiri „Eesti rahvakunstist“, mis ilmus alles 1926. aastal koguteoses *Eesti*.

ERMi korjamistoimkonnas oli Helmi Neggo ainult ühe aasta, alates 1917. aastast kuulus ta aga lisaks kõnetoimkonnale ka uuema kunsti toimkonda (*Eesti Rahva Museum 1916 ja 1917*. 1918: 59). Selles toimkonnas tegi ta 12. septembril 1917 koos Fr. Strykiga ettepaneku, et muuseum leiaks võimaluse osta ka uuemaid kunstiteoseid. Kunstitoimkonna ülesandeks jääks aga sobilikke teoseid leida. Juhatus otsustas: „Esiolgu arvatakse kuni 1500 rubl. selleks otstarbeks määrata, kuna loodetakse, et kingituste teel see muuseumi tagasi tuleb“ (Protokollid II: 405). Seoses I maailmasõjaga olid moodsa kunsti näitused Tartus lakanud ning ERMi juhatus oli püüdnud organiseerida eesti kunsti püsinäitust ja teoste müüki. Kunstnikelt oli võetud tasuta hoiule teoseid, mille müügi puhul tuli kunstnikul muuseumile loovutada 10%. Ostjaid leidis ilmselt ainult mõni, sest müügisumma ulatus kõigest 75 rublani (Hinnov 1984: 13–14). Nõnda tegid Neggo ja Stryk katset elustada nii soikunud kunstielu kui ka muuseumi osa selles. Tegelikult ei läinud see aga lodusalt, sest „kunstielu raskuspunkt oli ajutiselt koondunud Tallinna uuenenud juhatusega Eesti Kunstiseltsi ümber“ (Hinnov 1984: 14).

Eesti Rahva Muuseumi juhatus ja toimkondade protokollides kajastub Helmi Neggo osalus üsna vähe. Ta ei võtnud juhatuse koosolekul sõna, kuigi oli kohal. See annab ilmselt tunnistust, et inimesena oli ta rohkem kirjutaja kui kõneleja. Protokollides on temaga

Foto 4. Õed
Linda (vasakul)
ja Helmi.
Foto Woldemar
Thomson.

seoses juttu vaid pidevast palgatõusust, mis on põhjustatud nii tublist tööst kui ka raskest ning kallist sõjaajast (Protokollid II: 348, 395).

Töö Eesti Rahva Muuseumis oli Helmi Neggo jaoks südameasi, ta tegi seda suure kiindumuse ja innuga. 1917. aasta kevadel oli surnud tema isa ja suvel sündinud tütar Ester Naemi (Naämi). Mõlemad sündmused olid teda traumeerinud, esimene vaimu ja teine tervist. Hoolimata sellest jätkas ta muuseumi juhatuse koosolekutel osalemist juba septembri alguses (Protokollid II: 405). Mis põhjustel ja millal täpselt ta 1917. aastal Tallinna kolis, ei ole selge. Ebaõnnestu-

nud abielu on Peet Pariku julge väide, millele ei ole leidnud kusagilt kinnitust (Parik 1996: 6). Kindlasti ei otsustanud ta Eesti Rahva Muuseumist alatiseks lahkuda, sest muuseumi juhatus määras koosolekul 8. aprillil 1918 Helmi Neggole, kui ta uuesti ametisse tuleb, palgaks 120 rubla asemel 180 rubla (Protokollid II: 417).

Tallinnas tegutses Helmi Neggo ajakirjanikuna ja rahvaülikooli lektorina (*Eesti Biograafiline Leksikon*. 1926–1929: 335). Rahvaülikoolis luges ta seeria loenguid teemal „Kultuuri alged“, mis pidi olema sissejuhatuseks laiemale loengukursusele „Üleüldine kultuuri ajalugu“ (Helmi Neggo kiri Rägole 16. II 1918). Kahjuks oli tal järjepidevalt probleeme tervisega, mis sundisid tööst eemale. Oma arstist abikaasa eestvedamisel viibis ta suure osa 1919. aastast Lõuna-Euroopas. Kindlasti mõjusid talle positiivselt nii vaheldus kui lõunamine kliima. Järjest olid süvenenud surmamõtted, mida ta häbenevate ka ajakirjanduses avaldas (nt Tõramaa 1919a; H.T. 1919). Hoolimata suurest armastusest nii eesti rahvakultuuri, Eesti Rahva Muuseumi ja kõige kodumaise vastu algab tema esimene reisikiri hõikega: „Pärast viieaastast kodumaa aresti välja suurde maailma!“ (H.T. 1919). Kindlasti tundus kodumaine segane sõjaaegne olukord omamoodi ahistav ja laiema vaatenurgaga harjunud inimesele kohalikud näaklemised väiklased ja vastikud.

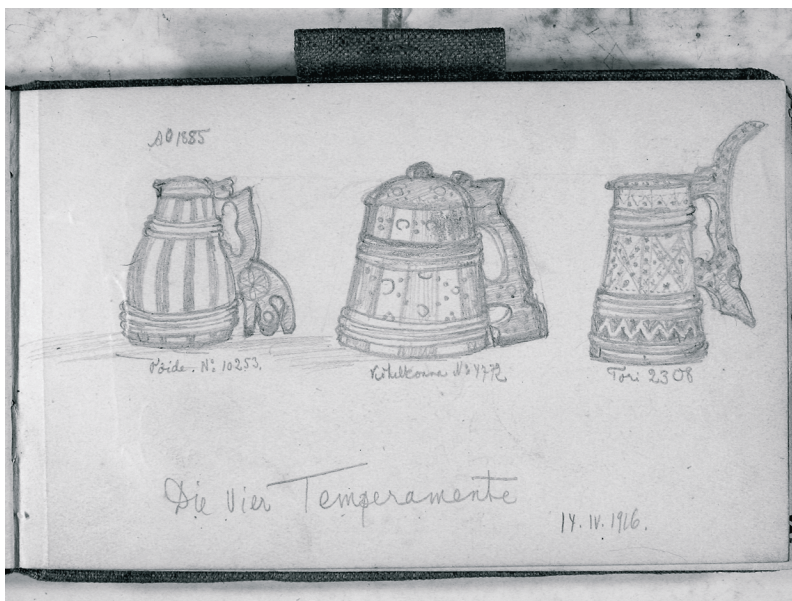
Tagasiteel koju sattus Helmi Neggo laevaõnnetusse, nimelt sõitis laev Eros Muhu väinas miini otsa ja läks põhja, inimesed pääsesid (Helmi Reiman-Neggo elulugu). Helmi oli laeval oma kajutis juba magama läinud ja nii hüppas ta vette vaid õhukeses särkis, millega ta vees ujus seni, kuni ta päästegaati tõmmati ja sellega kord kaldale jõuti (Juula Virroja suulised andmed 2004). Ehmatusest ja külmetusest halvenes tema tervis järsult ning kogu lõunamaal saadud kasu oli kadunud.

Nagu näha eelpool tsiteeritud kirjast Oskar Kallasele, oli Helmi Neggol sellel reisil kaasa ka töö Eesti Rahva Muuseumile. Samas selgub, et reisilt tagasi jõudnuna töötas ta muuseumi heaks, kuigi ametlikult töö ei olnud. Helmi Neggo on kirjutanud Tartust Oskar Kallasele Soome: „Pr. Jans (?) on nüüd uuesti käikse- ja tanukirjade kallale tööle asunud. Lasen seekord ainult värvilisi teha, kuna ju nähtavasti neid enam soovitakse; ka püüan plaanilikum olla kui esimesel korral ja esialgu igatahes vähema arvuga leppida. (Eelmises kogus oli joonistusi kolme väljaande jaoks, kokku vist 69 tükki!)

Muuseumis ei saanud mingisugusest muutusest aru. Kõik sõrgib vana rada, ainult kahetsen väga, et Matto Narvas on. Arvan, et igatahes eksitus oli E. [Eisenschmidt] pidada ja mitte teda. Ta tunneb igatahes Museumi kaugelt paremini kui E. [Eisenschmidt]. Kardan, et teda väga puudu tundma saan, kui kord jälle töösse astun ja mul teateid kogude kohta tarvis läheb. Kui veel soomlasi Museumi tuleb, nagu kuulda (praeguses majas oleks küll igasugune personalisuurendamine võimatu!) saab nende orienteerumine õige raske olema ilma Mattota. Tartu on täiesti tühi ilma Teieta. Ja Museum on kõik oma pidulikkuse kaotanud ja üsna Jumala hooleks.“ (Helmi Neggo kiri Oskar Kallasele 24. X 1919).

Jälle Tartus tagasi, elas ta koos kahe õe ja ühe vennaga oma ema juures Tööstuse tänaval (Parik 1996: 10). Abikaasa Gundemar Neggo oli sel ajal põhiliselt välismaal tööl (Gundemar Neggo elulugu). Hoolimata sellest, et Helmi püüdis osaleda kohalikus kultuurielus, ei lubanud tervis tal muuseumis ametis olla. 1920. aasta esimesel poolel lebas ta Elvas professoriproua Shurupova juures tagumises toas, lootuses sealse soodsas õhus tervist parandada. Liikuda ei olnud tal võimalik ja ilmselt veetis ta aega lugedes ning joonistades. Tartumaa Muuseumis Elvas leiti paar aastat tagasi vanade arvele võtmata paberite kastist kaustik värviliste ja mustvalgete joonistega, mis kujutasid eelkõige käisekirjade ornamente, aga ka õllekannude motiive ning muud rahvakunstist pärinevat (joonised 1–2). Kaustiku alguses oli kirjas vaid „Helmi Neggo”. Milliseid teid pidi ning millal kaustik muuseumisse jõudis ja miks seda arvele polnud võetud, ei oska praegused muuseumitöötajad arvata. Ilmselt oli ta jäänud Elvasse sellest ajast, kui Helmi seal lamas, ja keegi oli hiljem selle leidnud ning taibanud muuseumisse tuua. Tolle aja muuseumitöötajatele ei ütelnud aga Helmi Neggo nimi ilmselt midagi ja nii see kaustik vedelema jäi. Hea, et see toodi muuseumisse, ja tänaseks päevaks on ta seal ka korralikult arvele võetud (TM Ar. 488, F 4466).

Elvast saatis Helmi Neggo 1. juunil 1920. aastal väga pika ja masendava kirja Oskar Kallasele Soome. Lamades igatses ta inimesi ja seltsielu. „Minu tervislik seisukord on niisugune, et kui ma mineva aasta lina all lamasin, siis olen ma selle aasta lina pääl lamanud, ikka üle 38° palavikku, mis märtsis ja aprillis üle 39° tõusis ja mulle need ilusad kuud hirmsaks calvariumiks muutsid. ... Ma olen juba kaks aastat surnute killas elanud ja elavad on mind juba äraunustanud.

Joonised 1–2. Helmi Neggo joonised rahvakunstist. TM Ar. 488.

Veel saadetakse mulle kutseid koosolekutele, millel ma ial käia pole võinud. Aasta pärast ei kutsu mind enam keegi. ... Ju Museum mis intrigeerib mind Eisenschmidt niisama kui mina teda mujal jne.jne.jne. ad infinitum. Ja mina pean enese veel kogu aastaks „out” lugema inimlikust tööst...” (Helmi Neggo kiri Oskar Kallasele 1. VI 1920). Väheste säilinud kirjavahetuse põhjal võib tõdeda, et Helmi Neggo ja Oskar Kallase vahel valitses suur ja südamlük sõprus. Helmi kirjad olid usaldavad ning arutlevalt ka nõu küsivad, Kallas oli naljaga pooleks õpetlik ja julgustav. Helmi pidas Oskar Kallasest ja tema tööst ääretult lugu, oli ju Kallas olnud üks tema isa aatekaaslasti ning oli ka tema pisitütre Ester Naemi ristiisa. Aino Kallasega valitses sõbralik-asjalik vahekord, mida kajastavad mitmed vahetatud kaardid.

Surm oli Helmi Reiman-Neggole südamelähedane teema juba ammu enne seda, kui ta ise haigeks jäi. Siin on olnud käsitlusi seinast seinast alates tema laudaturitööst matmiskombestiku kohta ja lõpetades ausate naljadega ajakirjanduses. Näiteks kirjutas ta 1919. aastal: „Eestis on olemas täiesti isesugune kildkond inimesi, mille taolist kusagilt mujalt maailmast ei leia. Need on „lootusrikkad”. Nende spetsialiteet on vara surra. Siis ilmub ajalehes ütlemata ilus nekroloog „üks löödi kinni ja samm lõigati keskelt pooleks” jne. jne. conditio sine qua non on muidugi, et teatavatel lootusrikkastel oleks omad kirjanduslikud tuttavad, kes nende elu sündimata väärtusi oskaks publikumile mõistetavaks teha. Et nüüd iseenese juurde tagasi pöörata: olen noor, läbi ja läbi auahne ja raskesti haige. Nii siis on kõik tingimused olemas lootusrikkaks saada. Puudub ainult kirjanduslik tutvav. Sest mu auahnus on esimest sorti ja nõuab tingimata esimest sorti nekroloogi. Ergo: Henrik Visnapuu. Aga mina ei ole temale esitletud. Ja ma ei tea mitte, kas on Noore Vabariigi kombeõpetuse seisukohalt comme il faut esitlemata inimeselt nekroloogi paluda. Vana Balti peensusenõuetele see mitte ei vastaks.” (H.T. 1919). Uskuge või mitte, aga tema nekroloogis 1920. aastal kirjutati (mitte küll Henrik Visnapuu poolt): „Üks löödi kinni, samm lõigati katki, sõna pooleks” (Pedriks 1920). Tunduvalt tõsisemas toonis arutles ta surma üle seoses oma isaga. Osaliselt avaldatud memuaaride reas on üks, mis pühendatud surmale. Laiemas kontekstis jõuab ta järeldusele, et suure vaimuandega eestlased surevad noorelt. Ta taunis sügavalt suhtumist „naine, äri, toit” ja leidis, et vaid selline elu

on väärt, kus vaim prevaleerib keha üle. „On olemas sügav sisemine vahekord Reimani elutöö ja eluhaiguse vahel, et järgmine on olnud eelmise puhastustuleks ja vaimlise peenenemise põhjuseks. [...] Jättes oma saatuse psühhofüüsilise parallelismi juhuslikkuse hooleks, ei suuda me tahta oma elutööd. Me räägime ainult keha mõjust hingesse; rääkigem ka hinge valitsusest keha üle. Rääkigem Villem Reimani.” (Tõramaa 1920). Isa haigus ja surm andsid mingil selektamatul moel tallegi jõudu oma haigusega toime tulla ja tööd edasi teha. Ta oli kogu aeg tahtnud olla isa vääriline tütar.

Helmi Reiman-Neggo suri Tartus 2. novembril 1920. aastal. Helmi enda kirjelduste järgi haigusnähtude ja tervisliku olukorra kohta oli ilmselt tegu luutuberkuloosiga (suulised andmed Malle Pariselt 2004 ja Jaan Soplepmannilt 2004). Vaatamata sellele, et Helmi oli lootnud, et ta maetakse väikesele Eestimaa külakalmistule (Tõramaa 1919a), maeti ta Tartu Maarja kalmistule saksa surnuaia ossa (Valve Hääle kiri autorile 2004).⁶

Rahvakunsti uurijana

Kirjalik pärand, mis jäi maha Helmi Reiman-Neggost kui teadlastest, ei ole suur. Juba tema nekroloogis kirjutati: „Nende kirjutiste rohkuse järele ei pea hindama nende autori kaotuse suurust, vaid nende seesmise väärtuse järele” (Pedriks 1920).

Paratamatult tekib küsimus: kus oli meie rahvakunsti uurimine enne Helmi Neggo ja kuhu see jõudis koos temaga?

Eesti rahvakunstist kui rahvakultuuri iseseisvast koostisosast hakati kõnelema ja kirjutama 20. sajandi alguses eelkõige talurahva-

---

⁶ Helmi abikaasa Gundemar Neggo abiellus uuesti ja kolis Ameerikasse. Tütar Ester Naemi kasvas üles oma isa venna Viktor Neggo peres. Ta lõpetas 1936. aastal Tartu Tütarlaste Gümnaasiumi humanitaarharu ja asus samal aastal Tartu ülikoolis filoloogiat õppima. 1938. aasta suvel kirjutas ta Eesti Rahva Muuseumis oma kursusetööd. Raadil olid kuuma ilmaga aknad pärani lahti ning tuuletõmbuse tagajärjel haigestus ta mädasesse angiini, sai sellest veremürgituse ning suri. Tal oli haruldane veregrupp ning seetõttu ei olnud võimalik teha õigeaegselt vereülekannet (suulised andmed Juula Virrojalt 2004). Ester suri veidi enne oma pulmi, nii et sõbrad said tema surmateate pärast seda, kui olid saanud pulmakutse. Ester maeti oma ema kõrvale. Nende haual oli omapärane mustast marmorist hauakivi, millel nii Helmi kui Ester Neggo allkiri (Valve Hääle kiri autorile 2004). Praeguseks ei ole seda kohta enam säilinud.

kunsti kogumise huvides. Hilisem Eesti Rahva Muuseumi korjamis-
toimkonna esimees Kristjan Raud oli ise olnud kirglik vanavara ko-
guja ja rahvakunsti kummardaja. Tema kirjutised, aruanded, üles-
kutsed, sõnavõtted jm rajanesid rahvusromantilisel tundeskaalal, mis
samastas rahvakunsti kui rahva vaimse kultuuri nähtuse tervikuna
mingi salapärase rahvusaardega, mis kui „müstiline õis” oli rahva
minevikust kasvanud (Üprus 1975: 153). Tema teeneks tuleb lugeda
eelkõige nii rahvakunsti väärtustamist kui selle põhjal rahvapärase
käsitöö arendamist.

Kohatist huvi rahvakunsti vastu olid üles näidanud ka arhitekt
Johannes Gahlnbäck ja kunstiajaloolane Friedrich von Stryck.

Võib julgelt väita, et enne Helmi Neggo oli meie rahvakunsti kä-
sitlus emotsionaalsel tasandil. Tema aga „viis rahvakunsti käsitluse
juba territoriaalselt süstematiseeritud ja võrdleva teaduse tasemele.
Temalt pärinevad määratlused ja üldistused kohalikest geograafilis-
test rühmadest, aga ka eesti rahvakunsti kui ühtlase stiili määrangu
katsed.” (Üprus 1975: 153).

Pikema käsitlusena on ilmunud Helmi Neggolt vaid kaks tööd –
mõlemad kannavad pealkirja *Eesti rahvakunstist* (1918 ja 1926).
Esimene nendest, mis põhineb tema 1916. aastal peetud kõnel, on
hoogsam ning mitmete julgete väidete ja üldistustega, teine süstema-
tiseerivam ja analüüsivam.

Mitu põlve etnograafe on kogu järgneva sajandi püüdnud määrat-
lelda rahvakunsti olemust. Piire on nihutatud nii laiemaks kui kitsa-
maks (Viires 1992). Helmi Neggo jaoks oli rahvakunst minevik, mit-
te enam elus ja toimiv nähtus Eesti kultuuris: „Meie rahvakunst sei-
sab kui lõpuni arenenud nähtus meie ees. Me võime ta ajaloo üle
juurelda, me võime isesuguseid kalduvusi ja rühmi konstateerida ja
mitmesuguseid lõpuotsuseid teha: Eesti talupoja kunst, rahva loomi-
seaeg on möödas, nüüd algab Eesti kunsti ajajärk.” (Neggo 1918:
22). Tema arvates oli see paratamatu protsess, nii oli sündinud ena-
mikus Euroopa maades ja tahes tahtmata pidi juhtuma ka Eestis.
Rahvakunst oli „ilutung, mis avaldab ennast dekoratiivses kunstite-
gevuses, mis sel määral loomusesunnil esineb, et teda otsekohe tõu-
liseks tunnuseks võib lugeda. Temas, nagu rahva luules ja usus, esi-
nevad kõige alapärasemalt ja käega katsutavamalt rahva vaimulaa-
di iseärasused.” (Neggo 1918: 6). Paratamatult jääb selline kunst

19. sajandi teisel poolel muutuva maailma tõmbetuulte kätte ja muutub ning teiseneb tänu sellele. „Oma kodukihelkonnas vanavara korjates mõistsin ma rahvakunsti kustumise protsessi, tema surmavõitlust vabrikukultuuriga. Siin on see lugu nagu kevadise tõusuveega, mis rannatammi õdnistab – kaua, väga kaua suudab tamm vastu panna, kuid niipea kui vesi ühest ainukeset kohast, kui tillikesest mulgust tahes läbi murrab, on kogu tammi saatus otsustatud. Mulk, mille kaudu vabrikutööstuse labane maitse läbi murdis meie esiemade suurtsugusest stiilitraditsioonidest, olid värvid, poe eredad aniliinvärvid. – Olen rõhutanud, et rahvakunst väga seotud nähtus on, traditsiooni, kombe otsekohene produkt. Ka värvide kokkuseade oli seadus, ja värvid olid piiratud, alati korduvad: madarapunane, potisiinine, lepalehekollane, kübaramust, koerputkeroheline – nii olid toonid, mis harmooniisid löid, ilusamad kui keel jõuab kirjeldada. Siis aga tungis esimene ere poevärv, puu- ehk putukapunane kuni talutareneni. Ta oli üsna teiseloomuline kui tõmmu madarapunane, ja endised värvikombineerimiseeadused ei oskanud temaga midagi pääle hakata. Traditsioon murdus, maitse kindlus löi kõikuma. Hiilgav värv leidis algusest pääle poolehoidmist ja kiskus varsti anilinvärvide karjuva karja enesega kaasa. Silm muutus teiseks, otsis teisttõugu ilu kui varem. Vana maitse taotles kokkukõla, rahulikku harmoonilist muljet, kirjad olid suured ja selged. – Uus maitse nõudis elavust, eredust, kontrasti: vöökirjad lähevad ikka kribulisemaks, kindakirjad rahutuks, pisikeseks, lõpuks ainult tähniliseks, väga mitmevärviliseks, kuna vanaste ainult valge-sine, valge-must valitsesid. Motiivid, mis vast hallist eesajaloost pärandatud ja muutmata hoiatud, moondusid täiesti mineva aastasaja jooksul, suurtes hüpetes. Nagu tuli kustumisel iseäranis rahutult lõkkele lööb, nii sünnitas rahvakunsti suremiseprotsess suure hulga isesuguseid nähtusi, kompromissid uue ja vana vahel. Kuid millegagi ta oma elu päästa ei suutnud.” (Neggo 1918: 22–23). Aniliinvärvide tulek ja selle sidumine meie rahvakunsti hääbumisega on selle ülimalt keerulise situatsiooni üks, aga kindlasti oluline tahk. Nii varasesse aega ei sõanda ükski hilisem uurija rahvakunsti hääbumist arvata. Eesti Rahva Muuseumis on suur osa kaasajal välja pandud vaibavalikust just poevärvidega värvitud. Samas tuleb tõdeda, et paljud eestlased, kes näevad kõrvuti nii aniliinvärvidega kui vaid looduslike värvidega

värvitud tekstiile, peavad kaunimaks ja südamelähedasemaks ning ka kaasaja seisukohalt maitsekamaks just vanemaid vaipu. Ju oli siis Helmi Neggol õigus, et see on meie sees kuskilt kaugest ajast. Mitte kõik rahvad ei eelista intuiitiivselt pastelsemaid toone.

Kuna rahvakunst oli *a priori* möödanik, püüdis Helmi Neggo leida selles tervikus meile igiomast laiemas soome-ugri kontekstis. „Mis on Eesti stiil? – Kui tihti pole ma seadnud endale seda küsimust Museumi lugemata kastide kirjatud sisu segades, Naisseltsi käsitöid vaadeldes, Museumi korjamisüleskutteid ja Kristjan Raua kunstnikuunistusi lugedes. Kas on üleüldse olemas ühtlast Eesti stiili? Millest teda tunnukse, missugune ta on? Mis tegemist on Tallinnamaa lillelistel tanudel Saarte kõrgtanude ja nolkmütsidega, mis ühendab Muhu „mända” Põltsamaa vöökirjaga ja Tarvastu lumeräit-sakamotiividega? Mis on õieti see õige eestilikus? Kas Lääne ja Saaremaa kirikannude grotesk fantastilikus, kas Väandra veimevakkade kuiv lihtsajoonelisus või Mulgi kehklevad, haralised rangipuud? Kas Kihnu tanude kirju värviküllus või Abja puusapõlledel diskreet tumesinine lokaaltoon?” (Neggo 1918: 11). Juba see iseloomustus näitab Helmi Neggo suurepäraselt Eesti rahvakultuuri tundmist ja tajumist, see on rahvateaduse kõrgem pilootaaž. Ta põhjendas ja tõi välja iseloomulikud paikkondlikud erinevused ja jagas need suurematesse rühmadesse. Samuti käsitles ta tegureid, mis mõjutasid rahvakunsti arengut, nagu mitmesugused laenuid ja mõjutused, üksikute eriti andekate inimeste osa jne. Helmi Neggo (1918: 17) toob näiteks Mall Tombachi sinisepõhjalisi naastulisi vaipu Kadrina kihelkonnast, mis on järgneva sajandi jooksul vaid kuulsust juurde kogunud.

Järeldus, milleni ta lõpuks jõuab, on väga lihtne tõde: „... ilma ühegi kahtlusetta on meil olemas haruldaset rikas, rohke, isesugune rahvakunst. [...] Aga ühtlast stiili ei või mina kõigeparemal tahtmisel leida. Veel kunagi pole minusse välgutaoliselt tundmus sisse löönud: niisugune, ja ainult niisugune oli eht Eesti stiil. Ma olen ainult tunnud: see on eht Abja stiil, see on Setu, see Muinasmulgi, see Muhu, see Hiiu, see Pärnujõekonna, Tallinnamaa stiil.“ (Neggo 1918: 19).

Paikkondlikest eripäradest ja kronoloogilistel põhjustel tekkinud variatsioonidest lähtub ka tema rahvariiete kokkuvõtlik iseloomustus koguteosesse *Eesti* kirjutatud rahvakunsti käsitluses. „Selle põlise Eesti riide [kuub] järele on naised – enamasti XIX aastasajal al-

les – hakanud moodisid kandma, ja need tulevad nüüd „rahvariide” nime all muuseumi. Pilt, mida nad pakuvad, on oma värvirikkuses ja vahelduvuses küllalt huvitav: on vikerkaarevärvides säravaid joonelisi seelikuid, igasuguseid istuvaid ja pool-istuvaid kalevikampsuneid, tanusid kõrgelekaarduvate harjadega ja tassipõhja-suuruseid kokett-väikesi mütsikesi. Siin tulevad selgesti ilmsiks tagajärjed meie ajaloos nii järjekindlalt läbiviidud maa tükeldamisest karmilt teineteisest äralahutatud poliitilistesse ja administratiivsetesse üksustesse ning meie rahvale üldse omane individualiseerimiskalduvus. Teiseks on rahvariide suur mitmekesisus tagajärg sellest, et ka rahvariie „mood” on, mis aegajalt (kuigi palju pikaldasemalt kui linnamood) oma kuju muudab, ning iseäranis oma kestuse viimastel aegadel tujukaks ja ruttuvahelduvaks muutub.” (Neggo 1926: 222).

Hoolimata oma armastusest ja lugupidamisest meie rahvakultuuri vastu oskas Helmi Reiman-Neggo olla ka kriitiline. Mitmes oma kirjutises analüüsis ta eestlaste liigset ülepakutust, mis ei tohiks haakuda meie loomusega. Juba oma esimeses ilmunud rahvakultuuri-alases töös Kolga-Jaani naiste rõivastusest tõi ta välja teatud liialdused ja ülepakutuse, jutustades sellest, kuidas mitte ainult talvel, vaid ka suvel on naised kandnud kasukat ja kuube, et ilma silmis uhkem välja paista (Reiman 1914: 17). Paar aastat hiljem, juba Eesti Rahva Muuseumis ametis olles, tuli ta sama teema juurde tagasi artiklis „Pulmakann”, kus ta käsitles pulmadega seonduvaid esemeid, pulmakombeid ning samas ka kõige sellega kaasnevat suurustavat joont. „Meie rahva maitsele näib iseloomulik, et ta kokkukõllalisest, tagasihoidlikust ilust lugu ei oska pidada ja tal ilmaski küll ei saa. Talupoiss, kes meie päevil kuival suveajal kirikusse tuleb veesaabaste otsas „vastsed kalussid”, ei ole kuidagi linnakultuuri järelhalpija nagu arvata võiks, vaid meie rahva muistsete toreduse traditsioonide esitaja. [...] Palju pidi olema, siis imponeris; kuhjaga mõõt – mehe mõõt!” (Tõramaa 1916). Sama teema puudutas ka otseselt rahvakunsti, kus see selgelt silma paistis: „Meil on käikseid, mille põlevas värvilius terve Orient leegitseb, meil on vaipasid, mille lugemata värvide mahe kokkukõlla lugemata teisendites kordub ja vaatajat ikka uuesti kuni ekstaasini suudab vaimustada. Iga samm Museumis pakub üllatusi ja imet sellele, kelle silmad sarnaste nähtuste jaoks avatud. Mitte kainust ja kuivust, neid soome-ugrilisi omadusi, mis nii selgesti esinevad näit. Soome rahvakunsti, ei taha ma ette heita

meie vanavarale, küll aga otse selle vastu liig vähest mõõdupidamist. Meie töödes puudub täieste suurtsugune lihtsus, mis näit. klassikalistele kunstile tema üleoleku kogu inimesesoo ajaloos on kindlustanud. Midagi hirmus rasket, liialdatut, täistopitut näeb tihti meie ornamentikas. Ei ole õhku, ei ole valgust, igaltpoolt looklevad välja marjaoksakesed, väädiharukesed: käiksekirjad avaldavad mõnikord põliste metsade muljet, kus liaanide ja väätkasvude, suurte hiilgavate lillekarikate ja fantastiliste lehtede läbipääsmata tihnik hinge kinni ähvardab matta. Kui ma omale ette kujutan Muhu noorikut apelsinikollases lühikeses aluses, aniliniroosa ja apelsinikollastes ülikirjudes sukkades, pääs küünrakõrgune, üliere, helmetest särav Harjutanu, ees suurte pärlite ja rahadega üleni täisõmmeldud, pantseritaoliselt kange, neljanurgeline, tulipunane põll, siis valdab mind jube tundmus, otsekui kuuleks ma imelikku ja hirmust saagat muistse inimesesööja barbarirahva kuningaemandate õudsest, verd tarretama panevast ilust.” (Neggo 1918: 19–21). Nendes arvamuseavaldustes on ju tõtt ja nad ei ole esitatud mingilgi taunival moel. Nii tões Helmi isegi: „Liig kalduvad oleme meie oma aja vaatekohast hindama mineviku inimese elujärge, mis siiski täiesti teistes rööbastes liikus kui praegune. Mitte kõik, mis meile nüüd hirmus paistab, polnud siis raske, murel oli teine rüüd seljas, rööm helises teises helitoonis kui meie päevil.” (Tõramaa 1916).

Rahvusliku iseloomu küsimused on Helmile pakkunud filosoofilist huvi ja ta on neil teemadel kirjutanud paar artiklit, millest kõige olulisemaks tuleks pidada 1919. aastal ilmunud „Mõttemõlgutusi”, kus ta püüdis lahata põhjusi ja olukordi, milles kujunevad erinevate rahvaste erinevad jooned, ja jõudis järeldusele, et kõige tähtsam on rahva majandusliku seisukorra ajalugu. Teatud majanduslikud olukorrad otsekui loovad teatud laadi inimesi. See saab vastavalt rahvusvaheliseks nähtuseks. Nii on eestlaste 100 vabadusaastat teinud meist täiesti uue tõu. „Mis arenemisvõimalused ei seisa meil veel ees?!” (Tõramaa 1919c).

Kõik need põhimõtted meie rahvakunsti ja rahvariie ajaloo uurimisel peavad paika tänase päevani. Helmi Reiman-Neggo ütles selle esimesena välja ja hilisemad uurijad on võtnud seda kui vana tõde. On hämmastav, kui lühikese aja jooksul suutis Helmi Reiman-Neggo saada nii laiahaardelise ülevaate meie rahva loomingust. Ees-

ti Rahva Muuseumis ei olnud ta tööel kahte aastatki, sinna sisse mahutusid isa raske haigus ja surm ning tema enda abiellumine ja lapse sünd. Käsitlustes oli ta mõte vaba, tal puudusid ka eelkäjad ja eeskujud (Heikel võib-olla välja arvatud), kelle kammitsas olla. Tänapäeva parim rahvakunsti uurija Eestis professor Elle Vunder on Helmi Reiman-Neggo hinnanud kui teadlast, kes oli oma ajast ees, nii ees, et terve 20. sajand on tegelikult tema jälgedes käinud (Elle Vunderi vestlus autoriga 2004).

Eraldi tähelepanu väärib Helmi Reimani laudaturitöö Helsingi ülikoolis eestlaste matusekommetest, mis ilmus eestikeelsena juba 1915. aastal. Distantsilt vaadates aitab selle tööga tutvumine paremini mõista ka tema hilisemaid rahvakunstiga ja üldise rahvakultuuriga seotud mõtteavaldusi. Sellise põhjalikkusega oma rahva mõttemaailma minevikku tundev ja nii palju kirjandust oma rahva usukommete kohta läbi töötanud inimene teeb järeldusi aluspõhjal, millest usaldusväärsemat ei saa olla.

Autori palvel on seda Helmi Reimani artiklit kommenteerinud kaasaja juhtiv surmakultuuri uurija Marju Torp-Kõivupuu: „H. Reimani artikkel „Eestlaste matusekombed” (mille on toimetanud Villem Reiman!) annab ülevaate eestlaste matusekombestikust 13.–18. sajandil ja tugineb peaaesjalikult kirikute ja koguduste visitatsiooni-protokollidele. Reiman-Neggot kui kristlikust kodust pärit uurijat näib matusekombeid uurides huvitavat peaaesjalikult üks küsimus – miks siis ikkagi eestlased ei võtnud sajandite jooksul omaks kristlike matusekombeid, vaid püüdsid surnute matmisel visalt järgida eelkristlike tavasid. Läbitöötatud tekstide põhjal järeldab autor, et just matusetalituse kui ühe olulisima, igavikule ja kogukonna püsiväärustetele orienteeritud rituaali kaudu avaldus eestlaste passiivne vastupanule ristiusule. Teine võimalik põhjus, miks vanadest kommetest kinni peeti, näib autori hinnangul olevat aga ülimalt ratsionaalne – preestrite ahnus matmismaksu sissenõudmisel on olnud üsna üldine. Ajas hindamatuks aga muudab Reiman-Neggo lühiuurimuse seegi, et tema tõlked valdavalt saksakeelsetest allikatest on usaldusväärsed ega ole mõjutatud ei tema enda ega ka toimetaja isiklikest vaadetest ega ajastu üldistest kultuuripoliitilistest hoiakutest.” (Marju Torp-Kõivupuu kiri autorile 2004).

Järeltulevad põlved on Helmi Reiman-Neggo väga vähe väärtustanud. Viiteid tema töödele leiab harva ja paljudele tänapäeva ajaloolastele on tema nimi üldse teadmata. Ainult riivamisi on teda mainitud nii etnograafiateaduse kui Eesti Rahva Muuseumi ajaloo käsitlustes.

Rahvakunsti uurimise alusepanijaks on peetud hoopis teist Helmit, samuti erakordselt tarka ja võimekat teadlast, Helmi Üprust. Helmi Reiman-Neggo puhul on piirdutud põhiliselt vaid kahe tõenentimisega: esiteks, et tegu on meie esimese koolitatud etnograafiaga ja teiseks, et tegu on Villem Reimani tütreaga. Mõlemad väited on ju õiged, kuid mitte see ei ole tema panus eesti etnograafiateadusse. Tõeline väärtus on aluse panemine eesti rahvakunsti territoriaalsele süstematiseerimisele ja tolle aja kohta erakordselt julged mõtted ning järeldused. Helmi Reiman-Neggo viis etnograafiateaduse võrdleva teaduse tasemele. Tema kohta võib julgelt väita, et ta oli oma loomult uurija, lisaks süstematiseerimisele ja võrdlemisele on teda kogu aeg huvitanud põhjuse ja tagajärje seosed. Etnograafiateadus on tänuväärne seetõttu, et ta annab tohutuid võimalusi oma mõtetega mängida ja valdkond, kust tõde otsida, on piirideta. Kõike seda on Helmi teinud kire ja naudinguga.

Allikad

ERM A – Eesti Rahva Muuseumi arhiiv:

№ 93 = Eesti Rahva Museum. Ainelise wanawara Korjamise raamat № 93. Korjaja: preili stud. Hist. Helmi Reiman. Korjamise koht: Kolga-Jaani kihelkond. 1912 aastal ... kuul.

№ 93^a = Eesti Rahva Museum. Ainelise wanawara Korjamise raamat № 93^a ... 1914 a. Korjaja: prl. Helmi Reiman. Korjamise koht: Kolga-Jaani.

Korjamise toimekonna protokollid = Eesti Rahva Muuseumi korjamise toimekonna protokollid 2. apr. 1911 – 29. II. 16. ERM A f 1, n 1, s 19.

Protokollid I = „Eesti Rahva Muuseumi” tegevliikmetekogu ja juhatuse protokollid 1909 kuni 1913. I. ERM A f 1, n 1, s 8.

Protokollid II = Eesti Rahva Muuseumi Protokolliraamat II. Juhatuse ja üleüldiste liikmete ja tegevliikmete koosolekute protokollid. 1914 3. II – 3. VI 1918. ERM A f 1, n 1, s 9.

Liikmete nimekiri, kes vastu võetud 1909–1924. ERM A f 1, n 1, s 5.

TAp – Eesti Rahva Muuseumi topograafiline arhiiv:

TAp 81 = Kolga-Jaani khk. 1912 ja 1913 a. Helmi Reiman.

- KM EKLA – Eesti Kultuurilooline Arhiiv Eesti Kirjandusmuuseumis:
 Oskar Kallase kiri Helmi Reimanile 20. VII 1916. KM EKLA f 186 m 48: 30.
 E. Laidi kiri F. Leinbockile 1927. KM EKLA f 194 m 18: 56.
 Helmi Reimani kiri Villem Reimanile 1909. KM EKLA f 286 m 74: 25.
 Helmi Reimani kiri Oskar Kallasele 29. V 1914. KM EKLA f 54 m 1: 8.
 Eesti rahvakunstist. Käsikiri. KM EKLA f 18 m 46: 5.
 Helmi Reiman-Neggo elulugu. KM EKLA f 194 m 18: 56.
- RA – Eesti Riigiarhiiv:
 Gundemar Neggo elulugu. RA F 2100, N 1, s 714.
- SKS – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura kirjandusarhiiv:
 Helmi Neggo kiri Oskar Kallasele 24. X 1919. SKS 437: 22: 1.
 Helmi Neggo kiri Oskar Kallasele 1. VI 1920. SKS 433: 95: 1.
 Villem Reimani kiri Helmi Reimanile. SKS 503: 23: 1.
- TM –Tartumaa Muuseum:
 Helmi Neggo kiri Rägole 16. II 1918. TM F 1625: 50.
 Helmi Neggo kaustik. TM Ar. 488 F 4466.
- Juula Virroja suulised andmed 2004
 Jaan Soplepmanni suulised andmed 2004
 Malle Parise suulised andmed 2004
 Valve Hääle kiri autorile 2004
 Prof Elle Vunderi vestlus autoriga 2004
 Marju Torp-Kõivupuu kiri autorile 2004

Kirjandus

- Eesti Biograafiline Leksikon*. 1926–1929. Akadeemilise Ajaloo-Seltsi toimetused II. Peatoimetaja A. R. Cederberg. Tartu: Loodus.
- Eesti Rahva Muuseum 1912*. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 5. 1913. Tartu.
- Eesti Rahva Muuseum 1914*. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 10. 1915. Tartu.
- Eesti Rahva Muuseum 1916 ja 1917*. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 15. 1918. Tartu.
- Hinnov, Virve 1984. Eesti Rahva Muuseumi kunstikogu. – *Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXXIV*. Tallinn: Valgus, 11–28.
- H.T. [Helmi Tõramaa] 1919. Väikesed kirjad Nizza reisist. – *Tallinna Teataja* nr 67.
- Leinbock, Ferdinand 1934. Eesti Rahva Muuseum 1909–1934. – *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat IX–X*. Tartu.
- Manninen, Ilmari 1927. *Eesti rahvariiete ajalugu*. Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat III. Tartu.
- Murutar, Kati 1996. Kes mahub raamatusse. – *Postimees*. 20. nov.
- Neggo, Helmi 1918. *Eesti rahvakunstist*. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 16. Tartu.
- Neggo, Helmi 1920. *Johann Reinhold Patkul*. „Kõige suurem liivlane“. Tallinn: Varrak.
- Neggo, Helmi 1926. Eesti rahvakunstist. – *Eesti. Maa. Rahvas. Kultuur*. Eesti Kirjanduse Seltsi toimetused 19. Tartu: Haridusministeerium, 219–227.

- Palm, August 1937. *Villem Reiman. Saavutusterohke rahvuslik võitleja*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- Parik, Peet 1996. *Helmi Neggo, 1892–1920*. Tartu.
- Pedriks, Eva 1920. Helmi Neggo. – *Üliõpilasleht* nr 2. November, 1–5.
- Postimees* 1916 = Villem Reimani perekonnas. – *Postimees* nr 156, 13. juuli 1916.
- Reiman, Helmi 1914. Naisten puvut Kolga-Jaani pitäjässä Wiljandin maakunnassa Liivinmaalla. – *Suomen Museo. Finskt Museum XXI*. Helsinki, 16–25.
- Reiman, Helmi 1915. Eestlaste matusekombed. – *Eesti Kultura IV*. Jurjew: Postimees, 123–163.
- Reiman, Helmi 1916. Kontrastid. – *Postimees* nr 59, 25. märts.
- Reiman, Villem 1909. Eesti Rahva Museum. – *Postimees* nr 91–92, 24.–25. aprill.
- Tõramaa, Helmi 1916. Pulmakann. – *Postimees* nr 206, 9. sept.
- Tõramaa, Helmi 1919a. Eesti hingekeese surmakaebtus. – *Naiste Töö ja Elu* nr 3: 20–21.
- Tõramaa, Helmi 1919b. Muinsuse uurimisest. – *Postimees* nr 286, 24. det.
- Tõramaa, Helmi 1919c. Mõttemõlgutused. – *Postimees* nr 260, 26. nov.
- Tõramaa, Helmi 1919d. Villem Reimani isik. – *Postimees* nr 249, 13. nov.
- Tõramaa, Helmi 1920. Villem Reimani isik. – *Postimees* nr 76, 20. märts.
- Viires, Ants 1992. Rahvakunsti olemus ja piirid. – *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XXXIX*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 7–22.
- Wuolijoki, Hella 1996. *Ülikooliaastad Helsingis, 1904–1908*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Õunapuu, Piret 2003. Tegelaskond, kes kujundas Eesti Rahva Muuseumi. – *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XLVII*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 11–46.
- Üprus, Helmi 1975. Rahvakunst. – *Eesti kunsti ajalugu. 1. köide. Eesti kunst kõige varasemast ajast kuni 19. saj. keskpaigani*. Tallinn: Kunst, 152–177.

HELMI REIMAN-NEGGO AS AN ETHNOGRAPHER

Piret Õunapuu

Summary

Helmi Neggo (born Reiman) was one of the most intriguing and educated women in Estonia during the second decade of the 20th century. She owns an important place in the history of the Estonian National Museum. Still, first and foremost she should be remembered as the researcher of the Estonian folk-art and the first educated ethnographer in Estonia.

Helmi Reiman was born as a daughter of a national-minded clergyman. At the age of eight she was sent to Finland to get an educa-

tion free from Russian and German influences. In 1916 Helmi graduated from the Helsinki University as a candidate of philosophy and commenced working in the Estonian National Museum. She had started collecting for ENM in her homely Kolga-Jaani parish as early as in the summer of 1912 and had continued that in the following summers. She yielded excellent results. During the two years of intense communication with people of her home parish she acquired deep knowledge about the folk culture of her home county that she later elaborated in her scientific research.

In ENM Helmi catalogued museum objects and arranged exhibitions. She also held the lecture „Style in Our Folk-Art” there, published separately in 1918 under the heading „On Estonian Folk-Art”. In 1916 Helmi Neggo acted in the collecting committee, in 1917 she was appointed to the speech committee and to the committee of contemporary art.

Late in autumn 1917 Helmi settled temporarily in Tallinn where she occupied herself as a journalist and a lecturer in folk university. Due to poor health she was never able to return to her work in ENM again, although that was hoped both by the museum as well as by Helmi herself.

Helmi Neggo brought the Estonian ethnography up to the level of a comparative science. By her nature she was an investigator who always took interest in the connections between causes and results. The true value of Helmi Neggo’s work lies in laying foundation to the territorial systematization of the Estonian folk-art as well as in the extraordinarily courageous ideas and conclusions in her time.

ХЕЛЬМИ РЕЙМАН-НЕГГО КАК ЭТНОГРАФ

Пирет Ыунапуу

Резюме

Хельми Негго (до 1916 года Рейман) была одной из интереснейших и образованнейших женщин Эстонии второго десятилетия XX века. Ей принадлежит достойное место в истории Эстон-

ского национального музея, особенно же важна ее роль как первого специалиста-этнографа и исследователя народного искусства.

Родившуюся в семье эстонского пастора, ее уже с 8 лет послали учиться в Финляндию, чтоб девочка получила лучшее образование, свободное от русского и немецкого влияния. В 1916 году Хельми окончила Хельсинский университет, получив степень кандидата философии, и поступила на работу в Эстонский национальный музей. Сбором предметов для музея в родном приходе Колга-Яани Хельми Негго начала заниматься еще в 1912 году, посвящая этому летние периоды. В течение двух лет, в тесном общении с людьми родного прихода, молодой этнограф копила сведения о народной культуре местного края, которые позднее с необыкновенной для молодого исследователя профессиональностью были введены в широкий научный контекст.

В Эстонском национальном музее Хельми занималась каталогизацией предметов и подготовкой выставок. В музее она читала также лекции на тему «О стили в нашем народном искусстве», которые в 1918 году вышли отдельной книгой под названием «Об эстонском народном искусстве». Хельми Негго один год работала в комиссии по собирательской работе, с 1917 года она была в комиссии по устной деятельности, одновременно являясь членом комиссии по новейшему искусству. Осенью-зимой 1917 года Хельми временно переехала в Таллинн, где занималась журналистикой и читала лекции в народном университете. Постоянно ухудшающееся здоровье не позволили ей вернуться в музей, хотя как коллеги, так и она сама надеялись на это.

Хельми Негго подняла этнографию на уровень сравнительно-типологической науки. О ней смело можно сказать, что она была настоящим исследователем; кроме сравнительно-типологических исследований, ее всегда интересовали причинно-следственные связи.

Заслугой Хельми Негго было то, что она стала основоположником территориально-сравнительной систематизации эстонского народного искусства и автором очень смелых для того времени идей и предположений.